

Rosta Andrea

Láttelel az ifjúsági agresszióról

Bevezetés

Az alábbi írás arra vállalkozik, hogy egyfajta bepillantást adjon az ifjúsági agresszió jelenségébe. A terület nem tekinthető fehér foltnak a hazai tudományos szakirodalomban, számtalan munka látott napvilágot a téma feldolgozásában. Nem véletlenül, hiszen a gyermekek és fiatalok agresszív megnyilvánulásait legtöbbször megütközéssel szemléljük, továbbá nagy értetlenséggel és nemegyszer félelemmel fogadjuk. Ugyanakkor nemcsak ez az, ami ráirányítja a figyelmet. Arculata folyamatosan változik, pár évvel, évtizeddel ezelőtt nem igazán hallottunk iskolai erőszakról, publicitását tekintve azonban manapság heti szinten hallunk ilyen esetekről, amellett, hogy már állami szinten próbálnak lépéseket tenni ellene. Az arculatváltozás új fejleményeként találkozhatunk az ifjúsági agresszió egy új megnyilvánulásával: a cyberbilinggel, amelyről hazai tudományos kutatási eredmények még szűken állnak rendelkezésre.

Az ifjúsági agresszió tématerülete több vonatkozásban (lásd elkövetői/áldozati kör; megjelenési formái; megnyilvánulási szinterei stb.), és több tudományterületről (többek között pszichológia, szociológia, pedagógia, jog, kriminológia) megközelíthető, így célszerű behatárolni azt a területet, melyet jelen esetben mi érintünk vele.

Tanulmányunk egy általános és bevezető képet szeretne adni az ifjúsági agresszióról. Bevezetőnkben mindenekelőtt az erőszak jelenségének és minősítésének komplex és nemegyszer ambivalens képére igyekszünk ráirányítani a figyelmet. Bővebben kifejtjük azokat a tudományos megállapításokat, melyek különböző oldalról tárják fel az odáig vezető okokat, külön kiemelve azokat a sajátos életkori jellegzetességeket, melyek a fiatalok esetében különösen erősen latba esnek viselkedésük alakulásában. A megjelenés szinterei közül kiemeljük az iskolai erőszakot, továbbá jelen írás keretén belül szűken vetten érintjük a virtuális színtér e vonatkozásban tapasztalt jelenségeit. Figyelmünk kiemelten hangsúlyozza a számítástechnikával, internettel kapcsolatos érintettséget, mivel úgy gon-

doljuk, hogy a beavatkozások és a prevenció terén a gyermek- és fiatalkorúak normasértő viselkedései kapcsán egyre hangsúlyosabb figyelmet kell szánni ezekre. A hagyományos érintett veszélyeztetettségi tényezők – mint pl. az alkohol, kábítószer, játékgépezés – mellett az internet veszélyei egyre inkább érintik fiataljainkat, nemcsak áldozati, hanem elkövetői körben is. Munkánkban emellett érintjük azokat a kezdeményezéseket – elsősorban a szigorúbb megoldások mentén –, melyek beavatkozásként kerülhetnek szóba. Ahogy korábban említettük, több tudományterület lehet hangsúlyos az agresszió területének bemutatásában – jelen esetben, témánk bemutatásában a kriminálszociológiai aspektus dominál, ugyanakkor elhagyhatatlanul érintünk bizonyos pszichológiai vonatkozásokat is.

I. Az agresszióról általában

Az agresszió kulturális univerzálé, vagyis minden korban, minden társadalomban létezett, és mind a mai napig létezik, ugyanakkor megjelenési formái, megítélése az emberiség történetében változik, ahogy az agresszív cselekményekkel kapcsolatos tolerancia tartalma és mértéke is társadalmanként eltérő.

A változás arca sajátosan ambivalens. Míg napjaink jellemző tünete, hogy a nyílt erőszak megjelenését egyre inkább elutasítja a társadalmak jelentős része, s ennek reakciójaként a büntetőjog és egyéb jogszabályok is fellépnek ellene, addig más oldalról már az óvodás kori játékokban is megmutatkozik az agresszivitás, mindennapos a tömegközlekedésben részt vevők közötti türelmetlenség, és ennek következményeként a szóbeli s nemegyszer fizikai agresszió. A kriminológusok szerint egyre gyakoribbak a durva, kegyetlen erőszakkal végrehajtott bűncselekmények. Terroristák támadásaitól hangos a média, miközben a televízió-műsorok, videojátékok „árasztják” magukból az erőszakos cselekményeket.

A változás abban is megnyilvánul, hogy a korábbi történelmi időszakokhoz képest másabbak és nagyobb súlyban fordulnak elő ma a bántalmazás azon formái, melyek az erkölcs, a deviáns viselkedések vagy a kriminalitás kérdéskörébe tartoznak. Azzal együtt, hogy manapság az agresszivitás megjelenési típusaiban is több a „finomabb” árnyalat, vagyis jellemzővé válnak az agresszivitás kemény alakzatai helyett/mellett annak úgynevezett „burkolt” formái.

A fenti ellentmondásos jellemzőkből szükségszerűen adódik az ismert kérdés: *„agresszívebb vagy kevésbé agresszív korunk, mint az előző korok?”*¹ A válaszban több a bizonytalanság. Sokan azt emelik ki, hogy nincsenek világháborúk, a világ nagy részében nincsen halálbüntetés, nincsen vérbosszú és párbaj, nyílt kivégzések és középkori kínzások. Azok, akik az agresszió növekedése mellett érvelnek, a terrorizmus, a családon belüli erőszak, a bűnözés fokozódását emelik ki. Igazságot tenni nyilván lehetetlenség, a szubjektív éreje erőteljesen befolyásolja a válaszadást, így talán célszerűbb az eredeti kérdésfelvetést is úgy átalakítani, hogy vajon *„a kor lett agresszívebb, vagy mi lettünk érzékenyek az agresszióval szemben?”*² Bár egyértelmű választ így sem adhatunk, de a kérdés megválaszolásában előbbre jutottunk, amennyiben második felének igazát – vagyis érzékenységünk fokozódását – támasztja alá, hogy mostanság az erőszak komoly megjelenésének minősítjük azokat a cselekedeteket is, melyek szóban nyilvánulnak meg, bántanak, sértenek, megaláznak, s mindazon viselkedéseket is, melyek a lelkünkbe gázolnak, s saját magunk önértékelését, önbizalmát szándékoznak direkt módon rombolni.

Egyet tudunk érteni azokkal, akik az agresszivitás alakulásáról az arany középút elvét érvényesítik. Eszerint *„az agresszivitás eloszlása a történelem folyamán nem volt egyenletes, de nem ment át szisztematikus változáson sem. Nem nőtt folyamatosan, mint ahogy nem is csökkent folyamatosan, hanem ingadozott. Mindig annyi volt, amennyit a körülmények lehetővé, illetve az igények szükségessé tettek. A mi korunk valószínűleg nem ugrik ki sem békességével, sem agresszivitásával: borzalmi belesimulnak a többi kor borzalmi közé.”*³

A hagyományos (fizikai) agresszivitáshoz képest, annak sokszínűbb megnyilvánulása miatt, szinte mindenkinek van az agresszióval

kapcsolatos közvetlen vagy közvetett tapasztalata, mindannyian voltunk (lehetünk) egy-egy agresszív cselekedet véghezvivője, elszenvedője, szemlélője. Sőt nem egy esetben elvárt, hogy bizonyos helyzetekben agresszívnek mutakozzunk. Ennek forrása abban áll, hogy maga az agresszivitás nem egy különleges emberi képesség, mely csak bizonyos emberekben van meg, továbbá nem olyan viselkedés, melynek egyértelműen negatív előjelet tulajdoníthatunk.

Már az előző gondolatok is ráirányítják a figyelmet arra, hogy az agresszivitás megítélésének egyértelműsége, pontosabban egyértelmű elutasítása nem kívánható – társadalomtudományi szempontból semmiképpen sem –, mert egyfelől benne lakozik az ember normális viselkedésében, másfelől az agresszivitás nem csupán egyszerűen egy destruktív jelenség. A minősítés iránya kell, hogy függjön az erőszak megjelenési formájától, nagyságától és céljától egyaránt. Az agresszió – mint általános emberi tulajdonság – meghatározottságát sokféle elképzelés támasztja alá: pszichoanalitikus elképzelések, ösztönmélet, hormonok, genetikai alapok, vagy az emberben élő agresszív érzelmek, mint a düh, harag, irigység, féltékenység stb. Ezek olybá teszik az agressziót, hogy nem kell elmebetegségtől szenvedni ahhoz, hogy valaki agresszív legyen, így egészséges ember esetén is létezik több olyan helyzet, mely kiválthatja az erőszakot. Popper Péter – Csányi Vilmos kutatása nyomán – a következőket sorolta ide: védelem, félelem, becsvágy, irritáció.⁴ Ezek a lehetséges emberi érzelmek bizonyítják, hogy az agresszív viselkedés nem egyedi, hanem általános emberi tulajdonság, ahogy az agresszió sem csupán káros, hisz *„az élet s önmagunk védelme bizonyos mértékig ezt minden egészséges embertől megkívánja”*⁵. Ahogy a destruktív, úgy a konstruktív („jó”) agresszió is számos forrása lehet: egy-egy nemes ügyért folytatandó küzdelem; mások és önmagam védelme; az elnyomottak, gyengékért vívott harc; a felfedező, tudósok küzdelme az elemekkel; az igazságért, a békéért való támadás; a létfenntartásért való küzdelem; a természet elleni küzdelem stb. De ismeretesebb a konstruktív agresszió olyan formái is, melyek *„ésszerűek, akár erkölcsi („prófétai ostromok”) vagy nevelő célúak, például a korhótlások, a „fejmosások”*,⁶ vagy a tudományos kritikák is bizonyos fokokig ennek minősíthetők megfelelő formában.

Az agresszió mindezen általános jellemzőit azért hoztuk fel, hogy bemutassuk, nem lehet feketén vagy fehérén szemlélni az agresszió megjelenését, már önmagában az agresszió személyes értékelése is rendkívül komplex: függ az adott személynek erre irányuló szocializációjától, egyéni érzékenységétől és a ható érzelmektől, individuális pszichés és szociális jellemzőktől, az agressziós helyzettől, továbbá a társadalmi normáktól, konvencióktól, a közösségi toleranciától és ezek interiorizációjától.

Mivel többféle meghatározása van az agresszió jelenségének, így szükséges, hogy a téma általános bevezetője végén mi is meghatározzuk azt, amit jelen tanulmány leginkább célszerűnek tart. Az agresszió kifejezésben egy viszonylag tág meghatározással azonosulunk annak okán, hogy az emberi magatartásformákat nem lehet, vagy nagyon nehéz egyetlen mondattal meghatá-

rozni. Különösen így van ez egy olyan viselkedés kapcsán, melynek forrása mögött több velünk született és/vagy hajlamosító tényező, illetve külső motiváció, társadalmi hatás áll. Továbbá több megnyilvánulási formája él az egyszerűen „nem veszek rólad tudomást és elkerüllek” viselkedéstől a szóbeli gyalázkodáson át a fizikai megsemmisítésig. S mivel céljában is láthattuk több, ambivalens irányultságát, így szükségszerű ezek lehatárolása is munkánkban. Mindezek figyelembevételével, felhasználva több meghatározás eredményét, a mi olvasatunkban agresszióról beszélünk: tudatosan vagy tudattalanul megjelenő támadó jellegű magatartás, ellenséges-elutasító belső élmények, motivációk, érzelmek, gondolatok, szóbeli megnyilatkozások jelentkezésekor, amelyek irányulhatnak a kívüllagra, személyre vagy az átélőre magára, annak céljaként, hogy károsítson, kényszerítsen, bántson, megsértsen vagy megalázzon.

Mészáros Ágnes

II. Ifjúsági agresszió

A következőkben, témánkat szűkítve az erőszak egy olyan formájára irányítjuk a figyelmet, mely bizonyos tekintetben kitűnik az agresszivitás megjelenési formáiból, amennyiben a társadalmat érzékenyen érinti, és kiemelt gondot fordít megfigyelésére és megoldására. Kiemelt területünk az ifjúsági agresszió. A téma fontosságára utal az a pár éve közzétett hazai kutatási eredmény, amely többek között a fiatalok bántalmazással kapcsolatos attitűdjét mérte fel. Az adatok szerint az erőszak elfogadottsága a megkérdezettek körében – a 7.-es, 8.-os, 9.-es osztályok reprezentatív mintájában (2219 fő) – meglehetősen magas. *„Az összes megkérdezett közel 40%-a tartja az erőszakot a férfiként érvényesülés természetes eszközének. Közel egy hatodik (14%) érzi úgy, hogy az erőszak szükséges ahhoz, hogy felnézzenek az emberre. A megkérdezettek közel 21%-a viszonyult érzelmileg pozitívan az erőszakhoz; megközelítően azonos arányban tekintették az erőszakot a szórakozás részének, illetve gondolták úgy, hogy erőszak nélkül „az élet unalmasabb lenne.”* Természetesen ezek az adatok nem azt jelentik, hogy aki pozitívan értékeli, de legalábbis el tudja fogadni az agresszivitás létét, az annak elkövetője is tud lenni, hiszen az attitűd nem maga a cselekedet. Az adatok azonban mégiscsak jelzésértékűek, annál is inkább, mert előbbi adatok az erőszakot elkövetők körében még magasabbak: 31%-uk tekintette az erőszakot szórakozásnak, 51%-uk pedig az élet normális velejárójának.

II. 1. Az ifjúsági agresszió specifikumai

Miben különleges az ifjúsági agresszió, egyáltalán van-e valami egyedi jellemvonása, tényleg valami „más”, valami különleges ez az erőszakosság a többihez képest? A válaszuk: igen is, meg nem is. Minden igaz rá, ami általában az agresszióra, ugyanakkor céljai, okai, megjelenési formái és reakciói tekintetében sajátos plusz jellemzőkkel bír. Mielőtt azonban rátérnénk ezek megfigyelésére, szükséges magát a jelenséget körülhatárolni, vagyis, hogy jelen írás keretében mit is értünk ifjúsági agresszió alatt.

Ahogy az elnevezés mutatja, egy meghatározott életkori kategóriát is kijelölünk vele, tehát nem pusztán egy általános viselkedésről van

szó. Az ifjúsági életszakasz több szempontból kiemelt életciklus, akár pszichológiailag, akár szociológiailag tekintjük azt. Ez azért fontos, mert az életkornak nagy jelentősége van az erőszak, az agresszivitás megjelenésében, akár annak megnyilatkozási formáját illeti, vagyis minőségét tekintve, akár annak intenzitására, vagyis mennyiségére tekintettel.

Ifjúsági agresszió esetében arra a korosztályra koncentrálunk, akik a hagyományos értelemben vett serdülőkorban vannak, annak a mai társadalmi valóságra reflektálva kitolt alsó határára tekintettel. Ennek megfelelően kb. a 10-19 éveseket tekintjük mi ifjúsági korosztálynak, nagyjából az általános iskola felsős osztályától a középiskolás kor befejezéséig. Belátjuk, ez széles életkor-intervallumot átölelő korosztályi behatárolás, amelyben óriási különbségek vannak a beletartozók pszichoszociális jellemzőiben, biológiai, pszichés és szociális érettségében ugyanúgy, mint a hozzájuk kapcsolódó társadalmi elvárásokban is. Ennek ellenére a serdülőkori sajátosságok korai megjelenésével mégis célszerűnek tartjuk ez esetben egy csoportba tartozónak tekinteni őket. Napjainkban kultúránkban egy olyan sajátos fejlődési helyzet áll elő, hogy a 10-13 évesek már nem kimondottan gyerekek (prepubertárs kor), átmenetet képeznek a serdülőkor felé. Korai serdülőkor, amikor a gyermek a gyermekkor és a serdülőkor között áll, pontosabban mindkettő korosztályhoz tartozik, de egyikhez sem teljesen. Egy olyan fejlődési fázis, ami részben a megelőző eseményekből áll, részben pedig abból, ami ezután következik. Rájuk és a hagyományosan serdülőknek tekintett korosztályban lévőkre (14-18 év) is igaz, hogy keresik önmagukat, próbálják magukat a világban elhelyezni, s ez adja végül is közös ismervüket, mely viselkedésükre is rányomja a bélyeget. A serdülőkor, kamaszkor és az agresszió szorosabb összefonódására utalnak azok a statisztikai adatok, melyeket a nemzetközi HBSC-kutatások jeleznek. Eszerint bár *„Magyarország a legkevésbé agresszív országok közé tartozik az iskolás gyerekeket illetően”*⁸, ugyanakkor a rangsorban több hellyel romlik a helyzetünk, amikor az életkor előrehalad a 11 évesekhez képest 13, majd 15 évesekre.

Az ifjúsági agresszió több szempontból kitűnik – mindig is komoly aggodalommal tekintett rá a társadalom. Egyrészt a fiatalok által megnyil-

vánuló erőszakot még inkább értetlenül fogadjuk, mint általában, mivel a „gyermeki ártatlanságban és jóságban” nem feltételezünk ilyen jellegű magatartást. Másrészt a gyermekek agresszivitására többnyire valamilyen tünetként gondolunk, mely mögött ott vannak a gyermek megoldatlan szociális, pszichés problémái, magán viselve a társadalom jellemző problémáit. Ebben az értelemben az agresszió csak következménye annak, hogy a gyermekek nem tudják feldolgozni a családi és társadalmi feszültségeket. Végül többen gondolják úgy, hogy amennyire erőszakos a társadalom, annyira erőszakosak fiai is, vagyis erőszakosságuk nem más, mint az adott társadalom tükré, az adott társadalmi állapotokra adott reakció, egyfajta kritika, vagy ha úgy tetszik, egyfajta segítségkérés.

Az ifjúsági agresszió sajátossága abban is megnyilvánul, hogy egy nagyon érzékeny életstádiumban lévő korosztályról van szó, ahol a heves intenzitású reakciók; a frusztráció élménye; a belső erő, aktivitás; a fokozott sértődékenység, érzékenység; a befogadás, az elfogadás kérdése, a nagyobb fizikai erő megjelenése, vagyis minden, amivel az agresszió jellemezhető, hatványozottan jelentkezik, életkori sajátosságukból eredően is. Mindezek miatt is nehéz azt elkülöníteni, hogy mikortól beszélhetünk egy serdülő heves reagálásában az agresszivitás problémájáról, magáról az agresszív viselkedésről, s meddig vagyunk még a normálisnak tekinthető serdülőkor, jellegzetesen erőteljesen megélt és átélt viselkedések körében.

II. 2. Az ifjúsági agresszió mögöttes háttere

A serdülőkorú agresszivitás eredetisége ott is jelentkezik, hogy rendkívül komplex a kialakulása mögötti okok háttér. Az okok sokszínűsége alapvetően két helyzethez vezethető vissza esetükben. Egyfelől élethelyzetük adja meg a választ, értve alatta, hogy egy átmeneti társadalmi helyzetben lévő korosztályról van szó. Ez többek között megmutatkozik abban, hogy a benne levőknek nincs még megfelelő ereje és eszköze arra, hogy esetleges kedvezőtlen életviszonyaikat úgy alakítsák, hogy az számukra jobb helyzetet eredményezzen. Vagyis a mikroközösségeik (család, iskola stb.) negatív tendenciáit – és természetesen az ezekre ható makrotársadalmi hatásokat – nem, vagy alig van módjukban befolyásolni, ezek hatása életviszonyaikra determinisztikus.

Az okok változatosságának másik oldalát életkori sajátosságaik adják. Intenzív szocializációs háttér jellemzi személyiségfejlődésük e szakaszát, miközben a folyamatosan zajló biológiai, érzelmi, erkölcsi változások miatt esetükben nem beszélhetünk olyan biztos pszichológiai háttérrel, mint ideális esetben a felnőtteknél. Több minden hátravan, amit még nem kaptak meg a felnőtt szocializáló közegtől, amire szükségük lehet, amit még nem tapasztaltak, amiről nem hallottak, s amit még nem építettek be személyiségükbe. Ez egy nagyon intenzív szocializációs korszak, amikor a gyerekek még nincsen teljesen kialakult, megszilárdult értékrendszere, folyamatosan formálódik. Jó és rossz irányú ráhatások egyaránt érik. A szocializációs hiányosságok tapinthatóak ki többek között abban, hogy az erőszakosan viselkedő fiataloknál nem egyszer úgy tűnik, ok nélküli az elkövetés. *„Az ellenséges, a kárt okozó tendenciák gyakran felismerhető vagy meghatározható ok nélkül támadnak fel a gyermekben, meglehetősen ösztöneinek engedelmeskedik, amelyeket még nem tanult meg kordában tartani.”*⁹

Nem mehetünk el amellett sem, hogy ebben a korban a kortárs kapcsolatoknak kiemelkedő szerepük van, s kimondottan a serdülőkor táján szinte elsődleges szocializációs közeggé válnak a kortársak, barátok. Ez természetesen nem baj, sőt, tudjuk jól, hogy a kortárs kapcsolatokkal nem rendelkező fiatal személyisége és viselkedése hasonlóan problémás tud lenni, mint egy olyan fiatalé, aki kevésbé kedvező kortárskapcsolatokkal bír. A deviáns viselkedések megjelenése, köztük az erőszak megnyilvánulása mindkét oldalról érkezik. A serdülőkorú kortárs kapcsolatok abban tudnak nagy problémát okozni, ha ezek a viszonyok ellenőrizetlenek, és/vagy ha kimondottan deviáns, szubkulturális jellegűek. Ráadásul a kortárskapcsolatok általában kiscsoportos kapcsolatokat is jelentenek, s tudjuk, hogy a csoportlét erőteljesen hat az agresszió megjelenésére, lásd a nagyobb bátorságot, a fizikai erő összehódását, a felelősség megosztását. Előfordulhat, hogy a fiatal *„kortársai hatására éppen azt tanulja, izlelgeti, hogy mit érhet el erőszakkal, előnye vagy hátránya származik-e belőle.”*¹⁰ Ebben az értelemben a kiskorúság önmagában is egyfajta erőter, kísérletezés: hol a határ, meddig lehet elmenni, hova lehet eljutni, ebben a próbálkozásban pedig sok erőt és bátorságot tudnak adni a többiek. A fiataloknál ezen túl van

egy további sajátos motiváció, amely a felnőtteknél nem, vagy kevésbé kitapintható, ez pedig az a fajta csoporthatás, amikor a fiatal meg akar felelni a kortársi csoport normáinak, és az elismertséget, illetve a csoportba bekerülésért és bennmaradásért használja az erőszak valamilyen formáját.

Ebben az esetben az agresszió „egy cél elérésének eszköze, vagy a tisztelet, a hírnév megszerzésének lehetősége”¹¹, segítségével lehetővé válhat „az előrejutás, az adott közösségen belüli vezető szerep vagy magasabb pozíció megszerzése.”¹²

Az életkori jellegzetességek egy másik oldalát a serdülő személyiségjegyei adják, melyek szintén potenciális motívumai az erőszakosságnak, természetesen nem önmagukban, mint inkább összeadódva. E korosztály esetében még kialakulatlan, fejlődésben lévő személyiségekről van szó. Könnyen befolyásolhatók, s ez összefügg azzal is, hogy előszeretettel függnek a kortársaktól és/vagy idősebb társaktól, tekintélyelvű személyektől. Nincs még meg bennük a kritikai képesség. Emellett nincsenek kialakult életcéljaik, vagy ha vannak is, azok sok esetben irreálisak. Problémamegoldó képességük gyenge, vagy éppenséggel olyan, amelyik a többségi társadalom által nem tolerált, mint például az agresszivitás. S nem utolsó sorban ennél a korosztálynál preferált viselkedés a kaland és a kockázatkérés. Mindezen sajátosságok fogékonnyá tehetik a gyerekeket a normaszegésre és az erőszakra.

A serdülőkor, mint speciális életciklus kapcsán az előbbieken túl több olyan, a szakirodalom által meghatározott jellemzőkkel találkozunk, melyek az agresszió potenciális motivációs hátterét nyújtják.

Egy ilyen forrás lehet a frusztráció. A frusztrációt általában véve kiemelt forrásnak tekintik az agresszió tekintetében. Popper Péter szerint az agresszió kialakulása mögött két tényező áll: a veleszületett ösztön és a tanult viselkedés. Mindkettőben azonban közös, hogy az agresszió kiváltó oka a frusztráció, vagyis egyfajta megfosztás valamitől, ami fontos, vagy egyfajta akadályozás valamilyen cél elérésében.¹³ Popper szerint az agresszió magyarázatában nem is a frusztrációnak van jelentősége, hanem a frusztrációs toleranciának, vagyis a tűrőképességnek. A frusztrációból nem mindig születik agresszió, agresszív indulat azonban igen, de az emberek nem mindegyike éli ki ezt. Az, hogy az ember kiéli, vagy sem, nagyban függ attól, hogy mennyire állnak rendelkezésére

úgynevezett agressziót gátló tényezők. Olyanok, mint a szociális érzelmek (lásd például a szeretet, a szánalom, a megértés), a kulturáltság vagy az erkölcs. Mindezek pedig nagyban függenek a szocializáció mértékétől és mikéntjétől, vagyis „a frusztrációs tolerancia a szocializáltság függvénye.”¹⁴ A szocializáltság pedig tudjuk, egyfelől életkori kérdés (persze nem csak az). Minél fiatalabb egyedről van szó, annál alacsonyabb a frusztrációképeség az alacsony szocializáltsági szint miatt. Nyilván kamaszkorban már egy komolyabb szocializációs szintről beszélhetünk, mint kisiskoláskorban vagy alatta, egy felnőtthez képest azonban még itt is akadhatnak hiányosságok, különösen „elő-serdülőkorban”. Emellett azonban a serdülőkor kimondottan az az életkor, amikor rengeteg frusztrációs élménye lehet a fiatalnak, hiszen ez az időszak az identitáskeresés kora, ezzel összefüggésben a közösség elfogadása a fiatal próbálkozásai és önmeghatározásai iránt, vagy azoknak elutasítása (el tudom-e fogadni a fiatal olyannak, amilyen lenni akar; vagy önmaga el tudja-e fogadni önmagát olyannak, amilyen, ha az nem fér bele a konvencionális kortárs elképzelésekbe, ideákba) komoly kihívás elé helyezi a frusztrációtűrő képességét a kamasznak. Nem beszélve az első érzelmi és szexuális próbálkozások sikeréről vagy kudarcairól, ezek arányairól, továbbá a kortárselfogadásról és státuszszerezésről közöttük (kapcsolati problémák), vagy az iskolai teljesítések és versenyhelyzet, valamint a pályaválasztás gondjairól. S még nem említettük azt a nehézséget, ami szintén nagy kihívása ennek a kornak, ez pedig a felnőtté válás folyamata. Ha ténylegesen felnőtt személlyé akar válni, a fejlődő ifjúnak fel kell adnia a szoros kapcsolatot szüleiével, és a szülői támogatást, ezt pedig nem egyszerű megoldani. Nem hagyhatjuk figyelmen kívül azonban azt, hogy a felnőttkorhoz képest az ifjúkorban sokkal hangsúlyosabb szerepet játszanak az agresszió kialakulásában és kezelésében a szociális, környezeti tényezők (család, kortársak).

Az agresszió kialakulásában fontosak az egyéni tényezők is, mind a temperamentum-jellemzők, személyiségvonások, a serdülőkorban kiemelt jelentőségű szenzoros élménykeresés. Ezek azonban nem szükségszerűen determinálnak egy az egyben, életünk végéig, hiszen bizonyos egyéni jellemzők az életkor függvényében változnak/fejlődnek, mint például a frusztrációtűrés, önkontroll, társas készségek.

A kamaszkori jellegzetességek és az agresszió szorosabb kapcsolatában érdemes kiemelnünk a televízió és a számítógép szerepét is. Különösen érdekes ebből a szempontból a számítógép, ezen belül is az internethasználat, ami bizonyos vonatkozásban egyszerre eszköze, de akár színtere is lehet az agresszió jelenségének. Serdülőkorban a számítógépnek és az internetnek különösen kiemelt szerepe van, amennyiben nagyon sok fiatal szabadidejét itt tölti el, ez adja kapcsolati hálójának alapját, sőt mindennapi elfoglaltságát is, egyfajta rendszert, rutint visz a napokba. Ebben a korban igen nagy a fiatal képehsége, illetve rendkívüli az érzékenysége például a szerepjátékok felé, melynek valószínűleg köze van az identitás és minták kereséséhez is. A fiatalok számára adottak a technikai feltételek a számítástechnikai aktivitáshoz, és igen nagy a fogékonyság az ilyen ismeretek elsajátításához. Érdekes összefüggés, hogy egyes megfigyelések szerint „*a fiatalok a számítástechnikai devianciák elkövetéséhez kedvező morális attitűddel rendelkeznek. Viselkedésükben még nem rögzültek a társadalmi erkölcsök, így azokat könnyen helyettesíthetik a népszerűbbnek ítélt on-line viselkedéskultúra normái. Az internetes közegben olyan tevékenységek és viselkedés is megengedett, ami a valódi világban a társadalom kemény ellenállását és szankciókat vonna maga után. Az on-line közösségekben még a deviáns karakterek eljárásai is teljesen elfogadott, hiszen minden, amit az on-line alteregója tesz, „csak” a játék része. [...] Az ilyen magatartásformák kipróbálása (imitation), begyakorlása, és az on-line közösség általi megerősítése [...] meghatározó lehet a fiatal későbbi személyiségének kialakításában [...]. A közösségi megerősítésnek különösen az agresszív és antiszociális attitűdök kialakításában kiemelkedő a szerepe.*”¹⁵ Az internet nyilvánosságával és névtelenségével rendkívül alkalmas terepe a lelki és szóbeli agresszió megnyilvánulásának, melyben a fiatalok a kitarukodás igényével és nagyfokú óvatlanságukkal maguk teremtik meg annak esélyét, hogy sértő megjegyzések, gúnyolódások, becsmérlések elkövetői és áldozatai legyenek.

A kutatások a tv és számítógép használatának számos problémáját elemezték a fiatalokra gyakorolt hatásuk tekintetében. „*A képernyő leülteti a gyereket. Megbénítja. Elveszi tőle a testi mozgást. Elveszi az aktivitást – ezzel duzzasztja*

az agressziót!”¹⁶ De említhetjük a problémák között az erőszak képi megjelenítését, mint egy alkalmazási mintát, technikát, modellt, vagy a szakértők kiemelik a látottak feldolgozatlanságának problémáját is. Vannak kutatások, melyek szerint a televízióban látott erőszak növeli a néző saját agresszivitásának szintjét,¹⁷ illetve „*csökken a néző viselkedési és pszichológiai reakcióit a mások által elkövetett agresszióval szemben*”,¹⁸ vagy másképpen „*az agresszív filmek nézője érzelmileg deszenzitizálttá válik a valós élet agresszivitásával szemben is, azaz a tényleges agresszió látványa iránt közömbös lesz.*”¹⁹

Érdekessége a fiatalkori agresszióknak az is, ahogy nemegyszer megtelik az ember elleni támadásokban ideológiai töltettel. Ennek forrásaként szintén serdülőkori jellegzetességet kell észrevennünk. Az egyéniségfejlődés során a kamaszkor egyik legfőbb sajátossága a moralizálás és a radikális erkölcsi választások. Az igazságérzet, a humanizmus, a nagy célokért való lelkesedés, a hamis megoldások elutasítása, valamint – különösen a társadalmi érettséget még el nem érve – a kompromisszumok elkerülése, az azonosulás és a helyettesítő élmények tagadása²⁰ mind-mind az életkor specifikussága. A serdülő hangulatában, indulatában állandó hullámlás figyelhető meg, ezért vitaképes szinte fékezhetetlenné válik. Ez az erős kritikai hajlam a korábbi generációk „gyengeségével” szemben gyakran konfrontálódást okoz a felnőttekkel és a többségi elvárásokkal. „*A túlzottan reagáló, valósággal a megsemmisítésükre törekvő „rendpártiak”, a másságot semmilyen vonatkozásban el nem tűrő felnőttek ingerlése kezdetben jó mulatság, idővel tudatos program*”,²¹ fokozva a generációs ellentétet. A „rendtevés” sok esetben nem a többségi kultúrával szemben mutatkozik meg, hanem kisebbségi csoportok mint bűnbakok lesznek „áldozatai” ezeknek a viselkedéseknek (lásd a romák, hajléktalanok elleni erőszakos, fiatalkorúak általi támadásokat).

Érdekes összefüggésre utal az a megfigyelés is, hogy „*az erőszakot gyakrabban alkalmazzák a gyermekek valamilyen áhított dolog megszerzése érdekében, mint valamilyen konfliktus rendezésére. Többnyire vélt vagy valós szükségletkielégítés történik, a társadalom által tiltott módon vagy eszközzel való megvalósítás az életkori tapasztalatlanságból adódik.*”²²

II. 3. Az ifjúsági agresszió és az iskolai erőszak

Az ifjúsági agresszió megnyilvánulásának kiemelt területeként egyre fokozottabb figyelem jellemzi az iskolai erőszak legkülönbözőbb megjelenési formáit. A gyermekek, különösen a fiatalkorúak bűnözése mindig is kitüntetett figyelmet kapott, olyannyira, hogy a hazai tudományos, jogi érdeklődés már a XIX. századtól élénk érdeklődéssel fordult felé, és aktív cselekvésekkel igyekezett abba beleavatkozni. Az iskolai erőszak jelensége azonban egészen új keletű, az elmúlt pár évben szegeződött kitüntetett figyelem rá. Az elmúlt évek híradásai szerint megnöttek és egyre inkább eldurvultak az iskolákban a fiatalok egymás közti vitái, továbbá új jelenségeként a pedagógusok is egyre gyakrabban válnak a fiatalkori erőszak áldozatává. Az iskolai erőszak megnyilvánulásának további „színfoltját” adja, hogy az erőszak megnyilvánulása nem marad meg a szűken vett elkövetési helyen, az elkövetésben részt vevő aktív és passzív felek között, hanem a mobiltelefonokkal készített és az internetre felrakott, vagy a diákok által egymásnak átküldözgetett fotók nagyobb plénum előtt „hirdetik” az eseményt. A videók készítése és felhasználása több szempontból nagy horderejű kérdés az iskolai erőszak kapcsán. Most itt témánk szempontjából kettőt emelnénk ki. Az egyik, hogy a média előszeretettel használja fel képi erejét mondanivalója, érvei alátámasztására, színesebbé és hangosabbá téve híradását, de nemegyszer általánosítva és eltúlozva egy-egy esetet, miközben az ügyek háttérében lévő előzményeket, s az ügyek feldolgozása utáni következményeket nem, vagy alig taglalja. A másik fontos tanulsága az eddig napvilágot látott iskolai erőszakot mutató amatőr videóknak, hogy kitűnik az elkövető fiatalok többségénél megálíthatatlan dühük, fékezhetetlen agresszivitásuk, másfelől az elmúlt évek híradásai szerint az utóbbi időben nemcsak a tanulók közötti nézeteltérések durvultak el, tanárok is egyre többször válnak a fiatalkori erőszak áldozataivá. Bár a szakemberek hangsúlyozzák, a média sokszor általánosítva és eltúlozva mutatja be az eseteket, azt elismerik, hogy a pedagógusok jó része az erőszakba torkolló helyzetek megelőzésére nincs felkészítve, a tanárok jelentős része eszköztelen az erőszakba torkolló helyzetek megoldásában.

A fiatalkori viselkedések megnyilvánulásának egyik „természetes” közege az iskola, ahol a fiatalok idejük nagy részét töltik el. Ahol életkorukból adódó társas közegük, vagyis kortárs csoportosulásuk nagy része koncentráltan megtalálható. Ahol az otthonról hozott szociális „örökség” és az iskola által képviselt középosztálybeli társadalmi elvárások különbségei és esetleges „összecsapásai” nagyobb eséllyel megtörténnek. Ahol a naponta számon kért teljesítések, pontosabban ezek nem, vagy nem megfelelő teljesítése mint iskolai sorozatos kudarc, folyamatos frusztráció forrásként rögzül az ilyen helyzetben lévő fiataloknál. Ahol a homogenizáló iskolai közeg, és a szintén homogenizáló kortárshatás nem szereti, és nehezen kezeli a másságot. Ahol a pedagógusok napi gondokkal küszködnek. Ahol az iskola nem tudja megteremteni az oktatási esélyegyenlőséget, nem tud alternatívákat és rendhagyó értékeléseket, minősítéseket nyújtani a nem hagyományos képességekkel és készségekkel rendelkező fiataloknak. Vekerdy Tamás egyenesen úgy fogalmaz, hogy *„az iskolák mai mindennapi praxisa nem csökkent, hanem növeli a gyermeki agressziót.”*²³ E mögött a szerző számos mozzanatot megemlít: többek között az iskola nem ismeri el és nem méltányolja a cselekvésben megnyilvánuló intelligenciát; az érzelmi intelligencia kis szeletére fókuszál (lexikális memória és matematikai készség); az igazi teljesítményeket kiszorítja (előre gondolkodást, adott módon megoldást követelve); nem arra kíváncsi, mit tud, hanem mit nem tud a gyerek; szorongást keltve jegyre feleltet; gyorsan váltakozó 45 perces tanórák számonkéréssel; frusztratív iskolai eredmények; kompetitív (versengésre alapozó) jelleg a kooperatív (együttműködő) jelleg helyett, közben el is várva egyfajta agresszív megnyilvánulást; frontális oktatás folyik (lead-felvesz); kevés aktivitási lehetőség benne, ami csökkenthetné az agressziót.²⁴ Az előbb kiragadott iskolai relevanciák beláthatóan teremtenek kedvező feltételeket az iskolai erőszaknak, illetve az iskolai erőszak formájában megjelenő különféle bűncselekmények megjelenésének. Az iskolai erőszak és a fiatalkori erőszakos bűnözés közti összefüggésre utal, hogy a fiatalkori erőszakos bűnözés, s általában e korosztály bűnözésének egyik legnyilvánvalóbb terepe maga az iskola, illetve az iskolai ismeretség – akár elkövetői társakban, akár áldozatokban jelentkezik.

A fiatalkorúak által elkövetett bűncselekmények áldozatainak többsége ugyanakkor nem a tanárok vagy iskolatársak közül kerülnek ki, de a legdinamikusabb változás ebben a tekintetben jelentkezik, amennyiben a vagyoni elleni bűncselekmények sértettjei között mindinkább megjelennek a hasonló vagy alacsonyabb korosztályt képviselők. Ez összefügg azzal a társadalmi változással, hogy a fiatalok mind több értéket tartanak maguknál és magukon (mobiltelefon, laptop, tablet, márkás ruházat, készpénz stb.), de azok védelmére semmilyen óvintézkedést nem tesznek. A rendőrségi tájékoztatók szerint a hasonló korú áldozatok egy köre azonos iskolába jár elkövetőjével, ezt számokra fordítva a következőt láthatjuk.²⁵ A fiatalkorú bűnelkövetők és a sértettek közti kapcsolatra tekintve az idegenek elleni elkövetés dominál (35-45% körül), az egyéb ismerős kör 8-12% körül alakul. Számadataiban fajsúlyosabb áldozati kör lehet még a fiatal baráti köre, mely meghaladja egy kicsivel az összes sértett 1%-át.

Az előzőeken túl az áldozati kapcsolatok tekintetében kiemelendő egy viszony, elsősorban növekvő üteme miatt: az iskolai. Míg 2007-ben 4,42% volt az e körből kikerülő áldozatok aránya, addig 2011-ben ez a duplájára nőtt, 8,76% lett, nem beszélve ezen elkövetési kör magas látenenciájáról. E sértetti kör mögött egyértelműen ott van a kiskorúak bűnözésében utóbbi években megjelenő új jelenségek köre: az iskolai zaklatás, az iskolai erőszak. A már korábban említett számítástechnikai hatás, a társadalmakban lezajlott változások és az értékek átalakulása, illetve az iskolai terrorizálás új formáinak megjelenése szoros összefüggést mutat a fiatalok agresszív megnyilvánulásaiban. Mit is jelent ez az összefonódás? A társadalmi változások, az értékek, normák átalakulása és viszonylagossága, a tömegkommunikációs eszközök fogyasztógeneráló és sztárcsináló szerepe hat a fiatalok vágyaira és elképzeléseire, kiemelt jelentőséget tulajdonítva a pénznek, a sikernek, a hírnévnek, az ismertségnek. Híressé válni az erőszak felhasználásával is lehet. Nem véletlen, hogy a külföldi iskolai erőszak megnyilvánulásai között nem egyet a médiából felhasznált minták alapján követnek el, miközben felhasználják szintén a médiát arra, hogy ismertté váljanak azzal, hogy bekerülnek a híradásokba tetteikkel. Mindeközben a kutatások

arra mutatnak, hogy az iskolai erőszakban új formák jelennek meg. „*Ilyen a cyberbullying, amely az új technikai eszközök zaklatás céljából történő alkalmazását jelenti. A gyalázkodó tartalmú vagy fenyegető sms-ek, e-mailek, msn-üzenetek, valamint különféle sértő tartalmú spam-ek küldése, mobil- és vezetékes telefonon hasonló jellegű hívások lebonyolítása megfélemlíti a sértettet.*”²⁶

II. 4. Társadalmi szigorodó reakciók

Az iskolai erőszak nem marad represszív jellegű társadalmi reakció nélkül, szembesülhetünk a társadalmi reagálás büntetőjogi szigorával. A 2013. június végéig még hatályban lévő Btk. az 1978. évi IV. törvény 2010-es módosítása értelmében a korábbiakhoz képest kiemeli és külön megnevezi a közfeladatot ellátó személyek köréből a pedagógust, a nevelőt (és a munkájukat segítőket), és magasabb büntetési tétellel sújtja azt, aki pedagógust és nevelőt „*jogszerű eljárásában erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozza, intézkedésre kényszeríti, vagy eljárása alatt, illetőleg emiatt bántalmazza.*”²⁷ A változtatást a következőkkel indokolták: „*a 2010. évi országgyűlési választásokon megnyilvánuló egyértelmű választói akarat arra kötelezi az Országgyűlést, hogy a választási programokban megfogalmazott és a választók által támogatott büntetőpolitikai intézkedések a lehető leghamarabb törvényerőre emelkedjenek. [...] Az utóbbi években jelentősen elszaporodtak a tanárokkal szembeni erőszakos cselekmények, amelyeket közfeladataik ellátása során szenvedtek el. Az iskolai erőszak mindenképpen összetett probléma és komplex megoldást igényel, de ebből nem maradhat ki a büntetőjogi eszközrendszer sem, hiszen a jelenlegi büntetőjogi védetség nyilvánvalóan nem volt elegendő visszatartó erő az ilyen bűncselekmények megelőzésére, ezért szükség van arra, hogy a Büntető Törvénykönyv fokozottabban védje a közoktatásban dolgozó pedagógusokat.*”²⁸

Annyi érdekessége az új Btk. fényében mindenképpen van az előbbi történet folytatásának, hogy a 2013. július elsején életbe lépő új büntető törvénykönyvünk ezt a különleges prioritást megszüntette, s a közfeladatot ellátó személyek elleni erőszakot – beleértve az oktatásban dolgozók védeltségét is – azonos módon szabályozza.²⁹ A pedagógusokat és az egyéb közalkalmazottakat nem nevezi meg külön, és nem rendel az ellenük

irányuló bűncselekményekhez magasabb büntetési tételeket, helyette a hivatalos személlyel és a többi közfeladatot ellátó személlyel szembeni erőszaknál átveszi a korábbi, pedagógusoknál meghatározott szigorúbb büntetési tételeket.

Szintén új, éppen a cikk megírásakor formálódó jelenség az iskolai rendőr bevezetése. A 2013-2014 őszi tanévétől több iskolában kezdik meg munkájukat, mint „bűnmegelőzési tanácsadók”. Sokat a programról még nem tudunk, annyi az előzetes tájékoztatásokból kiderül, hogy ezek a rendőrök szolgálatban lévő, elsősorban korábban nyugdíjkorhatár előtt nyugdíjba vonuló rendőröket érint. Intézkedési és tájékoztatási kötelességeik lesznek, s célzott területük a kábító-szer-problémára és az internet veszélyeire irányul. *„Jelenlétüktől, szavaiktól és fellépésüktől egyebek mellett azt remélik, hogy csökken az agresszió, a drogfogyasztás.”*³⁰

Alkalmazásukról az egyes iskolákban nem a rendőrség dönt, hanem az iskola, illetve annak fenntartója kérheti igényüket rájuk, ugyanakkor az iskolákban szolgálatot teljesítő rendőrök felettese nem az igazgató lesz, hanem a rendőrség berkeiből meghatározott személy.

A büntetőjogi szigor mellett találkozhatunk az iskolai erőszakra reagáló kevésbé szigorú kezelési módokkal, többek között gondolunk itt a pszichológiai esetfeldolgozásokra, a mediációra, a konfliktuskezelő technikák tanítására, vagy az oktatófilmekre.

Lezárás

Mindaz, amit az előbbiekben leírtunk, csak egy pici szelet az ifjúsági agresszió jelenségének feltérképezéséhez. Rengeteg összefüggés nem fért bele anyagunkba – nem volt szó a nevelési helyzet és agresszió, illetve nevelő és gyermek kapcsolatának összefüggéseiről, a család diszfunkcionalitása és az agresszió viszonyáról, a jutalmazott és büntetett agresszióról és következményeiről, a pozitív és negatív modellekről és hatásukról, az agresszív reakciók fejlődéséről az életkori fejlődésekkel párhuzamban, továbbá nem beszéltünk azokról a javaslatokról, prevenciós eszközökről és megoldásokról, amelyeket az ifjúsági agresszió csökkentése érdekében hoztak/hoznak – így munkánkat legfeljebb lezárjuk, de nem fejezzük be.

A korábban elmondottak konklúziójaként egy utolsó mondat azonban még idekíváncozik. Az agresszív viselkedés nem olyan, amit tűzzel-vassal üldözni kell. Az emberi nem sajátja, s mint ilyen kell bánni vele. Bizonyos megnyilvánulásai, bizonyos mennyiségi és minőségi kereten belüli megjelenései természetesnek tekinthetők. Meghatározott körülmények között bizonyos formái nemcsak elfogadhatók, de szükségesek is, s ennek belátásában és továbbfejlesztésében nagy szerephez juthat a nevelés. Ugyanakkor *„a nevelés feladata nem az, hogy a gyermek valamennyi agresszív megnyilvánulását leállítsa, hanem az, hogy azokat antiszociális irányból proszociális irányba fordítsa, és a durva, nyers formák helyett az agresszió-nak olyan formáit hozza létre, amelyek a társadalom számára elfogadhatók.”*³¹

Irodalom

B. NÉMETH Zsolt (2000): Agresszió fiatalkorban – fiatalkori bűnözés a média tükrében. In: Hárdi István (szerk.), (2000): Az agresszió világa. Medicina, Budapest. 277–313.

CSEMÁNÉ Váradi Erika (2009): A gyermek és fiatalkori bűnözés általános kérdései. Helyzetkép Magyarországon és a világban: kiskorú elkövetők és áldozatok. In: Borbíró Andrea – Kerezi Klára (szerk.), (2009): A kriminálpolitika és a társadalmi bűnmegelőzés kézikönyve I. IRM, Budapest. 247–271.

GYÖRY Csaba: Erőszakos devianciák. In: Kerezi Klára – Parti Katalin (szerk.), (2008): Látens fiatalkori devianciák. Fiatalkori devianciák egy önbevallomáson alapuló felmérés tükrében – „ISRD-2”. ELTE ÁJK-OKRI, Budapest. 58–71.

HALLER József (2005): Miért agresszív az ember? Osiris, Budapest.

HÁRDI István (2000): Az agresszió világa. Az agresszió fogalma, jelentéstana, elméletei. In: Hárdi István (szerk.), (2000): Az agresszió világa. Medicina, Budapest. 17–80.

PARTI Katalin (2008): Számítástechnikai devianciák. In: Kerezi Klára – Parti Katalin (szerk.), (2008): Látens fiatalkori devianciák. Fiatalkori devianciák egy önbevallomáson alapuló felmérés tükrében – „ISRD-2”. ELTE ÁJK-OKRI, Budapest. 127–159.

POPPER Péter (é.n.): Az agresszió. In: Popper Péter – Ranschburg Jenő – Vekerdy Tamás (é.n.): Az erőszak sodrában. Saxum, Budapest. 9–39.

VEKERDY Tamás (é.n.): Agresszív gyerekek? In: Popper Péter – Ranschburg Jenő – Vekerdy Tamás (é.n.): Az erőszak sodrában. Saxum, Budapest. 57–90.

VETRÓ Ágnes (2000): Agresszió a képernyőn, a képernyő agresszivitása. In: Hárdi István (szerk.), (2000): Az agresszió világa. Medicina, Budapest. 315–342.

RANSCHBURG Jenő (2011): Félelem, harag, agresszió. In: Ranschburg Jenő (2011): Érzelmek iskolája. Saxum, Budapest. 11–153.

ROSTA Andrea (2011): Az iskolai erőszakról – aktuális büntetőjogi kérdések. Embertárs 2011/1. 72–77.

WINNICOTT, Donald Woods (2006): Serdülőkor. In: Winnicott, Donald Woods (2006): Az egyén fejlődése és a család. Szociális Szakmai Gyűjtemény 2. Animula, Budapest. 90–99.

Felhasznált jogforrások és egyéb dokumentumok

1978. évi IV. tv. – a Büntető Törvénykönyvről

2012. évi C. tv. – a Büntető Törvénykönyvről

„Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről”. Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya, Budapest. 2012.

„Szeptembertől munkába állnak az iskolarendőrök.” <http://www.origo.hu/itthon/20130822-szeptembertol-munkaba-allnak-az-iskolarendorok.html> (Letöltés ideje: 2013. augusztus 29.)

Jegyzetek

- 1 Haller 2005: 8.
- 2 Haller 2005: 8.
- 3 Haller 2005: 9.
- 4 Popper é.n.: 30–32.
- 5 Hárdi 2000: 18.
- 6 Hárdi 2000: 25.
- 7 Győri 2008: 54–55.
- 8 Vekerdy é.n.: 90.
- 9 B. Németh 2000: 277.
- 10 B. Németh 2000: 277.
- 11 Csemáné 2009: 259.
- 12 Csemáné 2009: 259.
- 13 Popper é.n.: 12.
- 14 Popper é.n.: 29.
- 15 Parti 2008: 127–128. [Kiemelés tőlem: R. A.]
- 16 Vekerdy é.n.: 67.
- 17 Itt és most nem tárgyaljuk a tv-hatás és az erőszak összefüggésében szép számmal található kutatási eredményekben megmutatkozó ellentmondó eredményeket.
- 18 Vetró 2000: 326.
- 19 Vetró 2000: 327.
- 20 Winnicott 2006: 95.
- 21 B. Németh 2000: 296.
- 22 B. Németh 2000: 285.
- 23 Vekerdy é.n.: 76.
- 24 Vekerdy é.n.: 76–82.
- 25 „Tájékoztató a gyermekkorúak és a fiatalok bűnözésével összefüggő egyes kérdésekről” című statisztikai kiadvány. Kiadja: Legfőbb Ügyészség Számítástechnika-alkalmazási és Információs Főosztálya, Budapest. 2012.
- 26 Csemáné 2009: 255.
- 27 1978. évi IV. tv. 229. §. (1). Ezek szerint, „aki a 229. § (1)–(3) bekezdés szerinti bűncselekményt a közoktatásról szóló törvényben meghatározott közfeladatot ellátó pedagógus, vagy a nevelő és oktató munkát közvetlenül segítő alkalmazott, illetve a gyermekek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló törvényben meghatározott közfeladatot ellátó személy ellen követi el, az (1) bekezdés esetén egy évtől öt évig, a (2) bekezdés esetén két évtől nyolc évig, a (3) bekezdés esetén öt évtől tíz évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő”- 1978. évi IV. tv. 230. §. (2).
- 28 Rosta 2011: 72. Eredeti forrás: <http://www.parlament.hu/irom39/00025/00025.pdf> (Levétel ideje: 2010-10-28.)
- 29 2012. évi C. tv. 311. §.
- 30 Szeptembertől munkába állnak az iskolarendőrök. <http://www.origo.hu/itthon/20130822-szeptembertol-munkaba-allnak-az-iskolarendorok.html> (Letöltés ideje: 2013. augusztus 29.)
- 31 Ranschburg 2011: 111.